

P 0 4 2 A 1 0 1 1 4

Slovenščina, priloga k izpitni poli 1

Slovensko mitološko izročilo

Desétnica in desétnik

Maksim Gaspari: Desetnica

Desetnik in desetnica, ki so jima rekli na Gorenjskem tudi rojenjak ali rojenica, sta deseti brat oziroma deseta sestra, rojena v isti družini.

Namenjena sta višjim silam in morata zato v svet. Imela naj bi posebne sposobnosti, npr. jasnovidnost, vedeževanje, vračenje in tudi zdravljenje. V izročilu Slovanov, Baltov in Ircev, delno tudi drugod po Evropi, je sedmi, deveti, deseti ali dvanajsti otrok istega spola zaznamovan z nadnaravnimi sposobnostmi. Kot pojejo ljudske pesmi in pripovedujejo ljudske pripovedi, so ga morali starši poslati od doma, da je taval in blodil brez zaščite po

tujem svetu. Na Primorskem so dvanajstemu bratu prisojali lastnosti kresnika, torej nekakšnega čarovnika. Podobno naj bi šel dvanajsti dijak črne šole po svetu “preganjat zmaje”. V nekaterih pesmih oziroma pripovedih pride po desetnico bela žena, Marija, vila ali smrt. Ko se desetnik ali desetnica čez veliko let vrne v rodno vas, ga/je nočejo sprejeti pod streho, celo lastni starši ter bratje in sestre ga/je ne prepoznajo več. Posledica tega je nesreča: smrt matere ali nevihta s požarom. V pripovednem izročilu s Pohorja imenujejo deseto sestro smrt. Desetnica pripada boštvu, ki je povezano z usodo in skrbi za rojstvo, prinaša pa tudi smrt, tj. nekako bdi nad ciklično obnovo. Te lastnosti so imela božanstva, povezana s kultom rodovitnosti. Ta po eni strani posebljajo neukročene energije, po drugi prinašajo izobilje in rodovitnost.

Po slovanskih in baltskih ljudskih pesmih je bilo ugotovljeno, da je desetnik tudi Perunov deseti oziroma deveti sin, v ljudskih pesmih imenovan Zeleni Jurij. Marjetica pa, po katero pride bela žena, naj bi bila po mitu Jurijeva sestra in hkrati tudi sama deseta hči. Tako kot deseti brat gre tudi Zeleni Jurij v desetino, in ko se vrne, reši Marjetico iz krempljev zmaja ali Velesa ter se z njo poroči. Tudi desetnik se v nekaterih pravljicah – zlasti irskih – poroči z deseto sestro. Desetina, to je dar oziroma žrtev, ima pomembno vlogo v praslovanskih in baltskih verskih predstavah, saj je nujno potrebna za obnovo življenja.

Monika Krojej

(Prirejeno po reviji GEA, maj 2003.)